Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Ч А С О П И С З А П Р А В Н У Т Е О Р И Ј У И П Р А К С У

Година LXXXVIII

Нови Сад, фебруар–март 2016.

Књига 76

Број 2–3.

Ч Л А Н Ц И

UDC 347.447.82 (497.11)

Емилија Радмановац,
сарадник у настави Правног факултета
Универзитета у Крагујевцу

ПРАВНО ЛИЦЕ КАО ДАВАЛАЦ ИЗДРЖАВАЊА КОД УГОВОРА О ДОЖИВОТНОМ ИЗДРЖАВАЊУ*

САЖЕТАК: Услед смањеног степена способности старијих и оболелих особа да се самоуслужују и да обављају редовне и неодложне послове у свом домаћинству као и све чешћи изостанак потребног издржавања од стране законом одређених лица створена је потреба за све учесталијим закључивањем уговора о доживотном издржавању. Неквалификованост и неоспособљеност физичких лица да, с обзиром на правну природу овог уговора *intuitu personae*, лично изврше све уговорене обавезе, без посредовања других лица, као и чињеница да делатност правног лица може да одговори потребама примаоца издржавања, све су чешће околности које су опредељујуће за њега да посегне за закључивањем уговора о доживотном издржавања. Из тих разлога, аутор у раду усмерава истраживање ка могућности ангажовања правног лица као даваоца издржавања и потребама испуњења одређених предуслова који ће бити ефикасна заштита могућим злоупотребима. Да ли правна лица организационо, просторно и кадровски могу да одговоре потребама старијих особа, да ли њихова делатност мора бити усклађена са потребама старијих лица, само су нека од питања која ће бити предмет истраживања. Посебним законским дефинисањем услова које правно лице мора да испуни као и потврда органа старатељства допринело би остваривању основне сврхе уговора, задовољава-

* Рад примљен 2. 10. 2015. године.

ње потреба примаоца издржавања, али би знатно утицало и на заштиту од евентуалних злоупотреба.

Кључне речи: издржавање, лично издржавање, издржавање од стране правног лица

Уговором о доживотном издржавању обавезује се прималац издржавања да се после његове смрти на даваоца издржавања пренесе својина тачно одређених ствари или каква друга права, а давалац издржавања се обавезује да га, као накнаду за то, издржава и да се брине о њему до краја његовог живота и да га после смрти сахрани.¹ Потреба за постојањем и закључивањем уговора о доживотном издржавању се јавља у ситуацији када једно лице није у могућности да самостално привређује, тј. да обавља свакодневне послове због своје болести или старосне немоћи, при чему се јавља страх од погоршавања здравственог стања али и бојазност да основну и неопходну помоћ у таквој ситуацији неће добити од својих ближњих. Наиме, законска обавеза издржавања² се не реализује од законских наследника, они своју обавезу или у потпуности занемарују или не посвећују довољну бригу и пажњу, а способност лица да се самостално стара о себи је делимично или потпуно ограничена. У сеоским срединама у Кини, карактеристично је од 1980. године добровољно закључивање уговора између старијих родитеља и одрасле деце са циљем пружања подршке родитељима, *jiating shanyang xieyi* (Family Support Agreement, FSA) из разлога неуспешног спровођења програма социјалне заштите и ускраћивања материјалне подршке и бриге од стране одрасле деце.³ Препоручује се и помоћ од стране Владе тако што ће понудити субвенције, пореске олакшице и награде за породице које потпишу овај уговор а све у циљу подстицања безбедносног система старијих особа.⁴ У Аустријској судској пракси уговор о доживотном издржавању познат као *Ausgedinge*, првобитно је представљао обавезу наследника која је утврђена путем закључивања уговора о преносу пољопривредне имовине (*farm transfer contract*).

¹ Видети чл. 194. Закона о наслеђивању (*Службени гласник РС*, бр. 46/1995 и 101/2003 – одлука УСРС).

² Видети чл. 154–159. Породичног закона (*Службени гласник РС*, бр. 18/2005 и 72/2011-др. закон).

³ Rita Jing-Ann Chou, *Filial Piety by Contract? The Emergence, Implementation, and Implications of the „Family Support Agreement” in China*, *Oxford Journals*. Кинеска Влада је на овај начин отпочела спровођење безбедносне политике старијих како би смањила породичне спорове и обезбедила подршку старијим родитељима, управо из разлога изостанка издржавања од стране лица који имају ту обавезу. У Кини се последњих година све више промовише закључење *Family Support Agreement*. Иако је заснован на моралним убеђењима, његово непоштовање подлеже санкцији.

⁴ *Исио*.

Наследник се, закључивањем наведеног уговора (farm transfer contract), обавезивао да својим родитељима пружи здравствену негу, новац и храну, с обзиром да неспостојањем старосне пензије нису могли себи обезбедити потребна средства за живот.⁵ У таквим ситуацијама, да би старија лица себи обезбедила неопходне и егзистенцијалне услове за живот а притом поседујући одређене ствари и права у својој имовини, остаје им као средство обезбеђења, могућност закључивања уговора о доживотном издржавању. Прималац издржавања поседује одређену имовину и располаже извесним новчаним средствима, али га у искоришћавању истих спречавају године, старост и болест. Закључивањем уговора о доживотном издржавању обезбеђује себи одређене погодности које на други начин не може обезбедити. Он осигурава, захваљујући поседовању одређене имовине, намирење својих потреба од друге уговорне стране, даваоца издржавања.

Шта ће све чинити обавезу даваоца издржавања, на које ће се чинидбе обавезати, зависи од воље и сагласности уговорних страна. Постоји диспозитивно право странака да самостално уреде међусобни однос. Прималац издржавања ће се првенствено руководити својим потребама и жељама и у зависности од тога ће уговорити обавезе даваоца издржавања. Поред својих свакодневних потреба, имајући у виду и здравствено стање и животно доба у којем се налази, прималац може деловати и превентивно и себи обезбедити издржавање у будућности. Ако странке нису искористиле своју слободу у креирању обавеза издржавања, текстом закона је одређена обавеза даваоца, једном општом формулацијом на „издржавање, бригу и спровођење сахране”. Странкама је дата могућност да саме уговоре из којих ће се чинидби она састојати тј. шта ће све чинити обавезу издржавања, бриге и спровођења сахране. У супротном, у случају одсуства уговорених чинидби, законом је, методом енумерације, набројано шта обавеза издржавања „нарочито” обухвата. Давалац издржавања биће у обавези да обезбеди „становање, храну, одећу и обућу, одговарајућу негу у болести и старости, трошкове лечења и давања за свакодневне уобичајене потребе”.⁶

Издржавање и брига примаоца су формулације које су доста широко постављене, што изискује њихово различито дефинисање. Субјективно тумачење и намера примаоца издржавања су опредељујући. Његове потребе за закључивањем овог уговора су неспособност да се самоуслужује и обавља редовне послове у сопственом домаћинству. Управо су ти разлози

⁵ Yukiko Otomo and Theresia Oedl-Wieser, *Comparative analysis of patterns in farm succession in Austria and Japan from a gender perspective*, видети на: http://www.researchgate.net/profile/Theresia_Oedl-Wieser/publication/237299162_Comparative_analysis_of_patterns_in_farm_succession_in_Austria_and_Japan_from_a_gender_perspective/links/00463535def1ebd039000000.pdf, од 20. 7. 2015.

⁶ Чл. 194. ст. 3. Закона о наслеђивању РС.

навели примаоца да посегне за ангажовањем субјекта који ће му надоместити немогућност пружањем истих. Неки од тих послова су наведени законом и реч је о обезбеђивању и снабдевању неопходних ствари за живот као што су обезбеђивање хране, одеће, обуће, нега у случају старости и болести и давање за свакодневне уобичајене потребе. Ова обавеза даваоца састоји се из „чинидби издржавања примаоца”.⁷ Друга врста чинидби, „моралне чинидбе” које се састоје из пружања неопходне пажње, љубазности, осмеха, лепе речи нису нормиране законом.⁸ Наиме, реч је о групацији људи која је веома осетљива, којима је поред материјалне помоћи превасходно битна и социјална помоћ, као и емоционални контакт који се успоставља са примаоцем. Они на овај начин обезбеђују себи одређене животне услове када ниси у могућности да добију од својих ближњих, од законских наследника. Однос поверења, блискости, узајамности је оно чега су лишени и што једним делом очекују склапањем овог уговора.

Чинидбе издржавања које се односе на обезбеђивање хране, одеће и обуће представљају основне, егзистенцијалне чинидбе. Обавеза која се односи на давање за свакодневне потребе изискује обезбеђивање истих, свакодневних активности, које је прималац издржавања обављао и пре закључивања уговора. Потребно је да му се омогући исти стандард живљења и могућност обављања истоврсних послова. Старија популација често зна да буде неодмерена у својим прохтевима и потребама. Међутим, давалац издржавања је у обавези да обезбеди исте или боље услове живота, никако слабије.⁹ Третман везан за квалитет живљења, а самим тим и за свакодневне потребе зависи од третмана примаочевог живота у време када је био способан да се самостално стара о себи, без било чије помоћи, наравно, све ово под условом да другачије није уговорено.

Чинидба која се односи на пружање одговарајуће неге у болести и старости се може реализовати када је реч о чинидбама мањег значаја (куповина лекова, одлазак на редовне терапије...). Међутим, не сме се занемарити чињеница да су примаоци издржавања најчешће стара и болесна лица и да се њихово стање може толико изменити да давалац издржавања није у стању и могућности да пружи све уговорене обавезе непосредно, већ мора ангажовати стручна лица. Околности могу бити такве да се захтева болнички третман, кућни третман од стране медицинског особља, смештај у домове или бањско лечење. У оваквим случајевима долази до преузимања правног посла где лице које нема својство уговарача преузима испуњење дела уговорних обавеза. Ствара се ситуација да уговор који је *intuitu*

⁷ О. Антић, З. Балиновац, *Коментар Закона о наслеђивању*, Номос, Београд, 1996, 502.

⁸ *Истио*.

⁹ *Истио*.

personae и који се закључује с обзиром на посебна својства личности даваоца издржавања буде испуњен од стране лица који није уговорна страна (медицинско особље). Лично испуњење чинидби од даваоца издржавања је сасвим оправдано код чинидби које су моралног карактера. Међутим ствара се проблем код појединих чинидби издржавања када давалац, услед нестручности или оправдане немогућности, не испуни лично уговорне обавезе, већ посредством других лица. Швајцарски законик о облигацијама нормира наведену ситуацију тако што је давалац издржавања у случају болести примаоца дужан да обезбеди потребну негу и медицинску заштиту.¹⁰ Такође, и Мађарски грађански законик прописује да се обавеза даваоца односи на „општу негу, лечење, бригу и сахрану”.¹¹ Пољским грађанским законом, давалац издржавања се обавезује да примаоца „прихвати као члана домаћинства, обезбеди му храну, смештај, одећу, грејање, помоћ и негу у болести и да га сахрани у складу са локалним обичајима”.¹² Судска пракса и наука у Француској предлажу да се одреде обавезе које су строго личне, где постоји јак *intuitu personae* и које искључују сваку могућност извршења од стране трећих лица као што је код уговора *le bail à nourriture* (уговор о исхрани) где се обавезе даваоца односе на обезбеђивање смештаја, хране и бриге до последњих дана и строго су личне.¹³ Само рестриктивни приступ личним обавезама омогућује повериоцу да добије одређен учинак и суд не сме осујетити остваривање овог права али овакав приступ доводи у питање право на извршење које треба искључити у случају злоупотребе, ако захтев за извршење користи само повериоцу.¹⁴

Закон о наслеђивању Републике Србије иде у другу крајност и сувише стриктно регулише наведену правну ситуацију, забрањујући пренос потраживања примаоца издржавања на друга лица.¹⁵ Могуће је да је прималац издржавања имао у виду лична својства даваоца и стављајући акценат на поверење, сигурност и способност даваоца очекивао пружање издржавања и обезбеђивање потребне неге и медицинске заштите на такав начин да када налажу потребе ангажује друга, стручнија лица а све у циљу реализације својих обавеза. Можемо констатовати да наведена

¹⁰ Чл. 522. ст. 2. Швајцарског законика о облигацијама, видети на: <https://www.admin.ch/ch/e/rs/220/a522.html>, од 20. 7. 2015.

¹¹ Одељак 586. ст. 1. Мађарског грађанског законика Civil Code of the Republic of Hungary, видети на: <http://www.angelfire.com/mn2/reformclub/hunc1.html>, од 20. 7. 2015.

¹² Чл. 908 ст. 1. Пољског грађанског законика. Translated by Georges Rouhette, Professor of Law, with the assistance of Dr Anne Rouhette-Berton, Assistant Professor of English.

¹³ A. Lebois, *Les obligations de faire à caractère personnel*, видети на: <http://www.henricapitantlawreview.fr/article.php?id=322>, од 20. 6. 2015.

¹⁴ *Истио*.

¹⁵ Чл. 200. ЗОН РС.

одредба којом се забрањује пренос потраживања и која је у конфронтацији са дефинисаним обавезама даваоца издржавања је сувишна.

Потреба извршавања чинидби посредством трећих лица је сасвим оправдана и код других врста чинидби, не само код обезбеђивања неге у случају болести и старости. Давалац услед објективних немогућности ангажовањем трећих лица може реализовати и чинидбе које се односе на обезбеђивање хране, одеће и обуће. Чинидба која се односи на обезбеђивање сахране која обухвата и подизање надгробног споменика по правилу се и не може извршити лично, без суделовања трећих лица. Давалац нема право да условљава лично извршење чинидби, њему остаје само могућност да захтева време и место извршавања, као и квалитет и квантитет чинидби јер реализација уговорених обавеза не зависи од тога ко их извршава, већ на који начин.¹⁶ Ангажовањем других лица, било да су стручни јер потребе то диктирају, или су у питању ситуације када се не захтева одређена компетенција, давалац ће омогућити испуњење уговора. Схватање да је ово уговор *intuitu personae* и да давалац у сваком конкретном случају мора своје обавезе лично извршити није прихватљив из разлога што он у крајњем исходу реализује све уговорене обавезе. Потребе примаоца и објективна немогућност даваоца издржавања диктирају другачије околности и стварају обавезу даваоца да се „лично стара о испуњењу свих обавеза, а само неке чинидбе мора лично да извршава”.¹⁷

Законодавац не регулише непосредно питање која лица (правна и/или физичка) могу да се нађу у улози даваоца издржавања. Он то чини посредно, одредбом којом се регулише ништавост уговора којом прописује да је „ништав уговор у коме је давалац издржавања физичко или правно лице које се у оквиру свог занимања, односно делатности и стара о примаоцу издржавања (медицинско особље, болнице, различите агенције и слично), ако претходно за уговор није добијена сагласност надлежног органа старатељства”.¹⁸ Из контекста ове одредбе можемо закључити да се у улози даваоца издржавања могу наћи и физичка и правна лица, али не можемо закључити да ли су наведена правна лица (болнице, различите агенције) егзактно утврђена или су дати само примери, остављајући могућност да се у тој улози нађу и друге врсте правних лица. Односно, да ли је уговор ништав ако се у улози даваоца издржавања нађу поменута правна лица, а у свим другим случајевима биће пуноважан.

Флексибилност ове норме утире пут бројним злоупотребима и изигравању закона и ствара могућност да се као давалац издржавања појави

¹⁶ С. Сворцан, *Раскид уговора о доживотном издржавању*, Савремена администрација, Београд, 1988, 151.

¹⁷ *Истио*, 133.

¹⁸ Чл. 200. ЗОН РС.

правно лице чија делатност није брига и старање о људима. Иако Законом о наслеђивању нису прописани услови које мора испуњавати физичко лице да би се нашло у улози даваоца издржавања, општа правила грађанског права нас упућују на стицање пословне способности. Као даваоци издржавања могу се појавити сва физичка лица која ступајући у уговорне односе могу бити носиоци права и обавеза. Међутим, питање могу ли правна лица бити носиоци права и обавеза зависи од карактера њихове делатности.

Наиме, правно лице представља „вештачку творевину” која располаже одређеном организацијом, чија је делатност усмерена у остваривању интереса организације и која мора имати допуштен и оправдан циљ да би правни поредак признао таквој организацији својство правног лица.¹⁹ Али, постоје бројне организације код којих је имовински интерес без значаја или није претежан.²⁰ Такав је случај са организацијама које имају хумани и социјални карактер као што су болнице. Постоји мишљење да они не могу бити даваоци издржавања јер за вршење своје делатности, старање и нега о болесним лицима, примају накнаду која је прописана јавноправним прописима чиме користећи погодности своје професије злоупотребљавају свој положај.²¹ Међутим, без обзира да ли се финансира из буџета Републике Србије или не, уколико својом организационом и техничком оспособљеношћу може да задовољи потребе примаоца, нема разлога онемогућити и спречити таквим установама пружање издржавања. Овај разлог се не би могао приписати приватним медицинским установама чији чланови такође примају накнаду утврђену радноправним прописима, али не из буџета Републике Србије. Реч је о приватним установама чији је основни циљ стицање што већег профита. У циљу постизања наведеног циља оне пружају своје услуге корисницима, под условом да њихова делатност може да задовољи потребе корисника.

Као разлог недопуштености правних лица да се нађу у улози даваоца издржавања често се, поред основа накнаде, истиче морални квалитет пружања услуга. Сматра се да се од правних лица не може очекивати пружање неопходне пажње и љубазности с обзиром да не постоји емоционална веза. Међутим, постоји ли она у ситуацијама, које нису ретке, када давалац покрене поступак за смештај примаоца у установу социјалне заштите? Или уколико је уговор закључен са особама са којима прималац није ни у каквом сродству. И у овом случају с обзиром да не постоји емоционална компонента не може се очекивати пажња као очекивана последица, већ само стриктно испуњење прописане форме.

¹⁹ М. Симић, С. Ђорђевић, Д. Матић, *Увод у право*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2010, 303.

²⁰ *Истио*, 304.

²¹ О. Антић, З. Балиновац, *нав. дело*, 521.

С обзиром да свака установа има одређене органе и кориснике својих услуга, она мора поседовати одређена материјална средства да би своје услуге реализовала. Уважавајући чињеницу да је реч о државним установама и да им држава обезбеђује средства за рад, не постоји проблем уважити и могућност да установа самостално стиче и одређена материјална средства. Тиме би се створила могућност да одређене категорије правних лица имају додатне приходе, што би била значајна ставка у буџету, али све под условом да својом делатношћу и организационом способношћу могу да задовоље потребе корисника својих услуга.

Не треба сумњати у квалитет услуга које пружају болнице као правна лица, нарочито узети у обзир чињеницу да морају испуњавати одређене стандарде и предуслове у виду дозвољене делатности. Уколико уз квалитет и квантитет пружања услуга следи задовољавање потреба примаоца испуњена је сврха уговора. С обзиром да је реч о вештачкој творевини, ствари и права која су предмет уговора припадају правном лицу које, у новчаној противвредности, представљају додатну ставку у буџету.

Не спорећи закључак да правна лица могу бити даваоци издржавања и поред недостатка стриктно нормиране одредбе, ствара се проблем одређивања извесних категорија правних лица. Да ли све категорије или само оне које су набројане могу бити странка у уговору, тј. давалац издржавања? Уколико се у улози даваоца издржавања нађу физичка лица (медицинско особље) и правна лица (болнице, различите агенције) који се поред свог редовног занимања, односно делатности „и старају о примаоцу”, такав уговор ће бити ништав. Само уз сагласност органа старатељства наведена лица ће поред свог основног занимања, односно делатности која се односи на пружање медицинских услуга, моћи да закључе уговор о доживотном издржавању и тиме се обавезу да уговорној страни, искористивши своје способности, пруже медицински третман.

Разлог оваквог нормирања је чињеница да медицинско особље, обављајући своју основну делатност – пружање медицинских услуга пацијентима, успоставља ближи контакт са њима што резултира закључивањем уговора о доживотном издржавању. Они користе тешку ситуацију у којој се налази болесно и изнемогло лице, које као један од могућих начина за опоравак управо види у бризи и нези од стране оспособљених лица медицинске струке. Медицинско особље тиме поред своје основне делатности себи ствара и додатну делатност, а тиме и додатне приходе. Сматра се да орган старатељства у својој процени приликом давања сагласности треба да цени битну околност, да ли је контакт између даваоца и примаоца први пут успостављен за време пружања старења, тј. након закључења угово-

ра.²² Овакав став заснива се на чињеници да уколико је однос успостављен пре настанка уговора, он је настао на основу злоупотребе доминантног положаја медицинског особља и коришћењем тешке ситуације старих и болесних лица. Али, користећи своје способности и вођени лукративним циљем, стицање одређене имовинске користи, они не избегавају обавезе, већ их савесно извршавају. Орган старатељства се мора руководити најбољим интересом примаоца издржавања и дозволити старање и од лица са којим је успостављен контакт и старање пре закључивања уговора. Његова функција мониторинга ће увек помоћи у исправљању грешака и на тај начин отклонити евентуалне злоупотребе од стране медицинског особља.

Постоје мишљења да наведена законска формулација води ка широком тумачењу појма правног лица као даваоца издржавања.²³ Услед пропуста законодавца да посебном одредбом регулише питање уговорних страна или да стриктно постави извесна ограничења у односу на даваоца издржавања, може се доћи до закључка да осим напред наведених правних лица (болнице, различите агенције) где је потребна сагласност органа старатељства, све остале категорије правних лица могу бити даваоци издржавања, без икаквих предуслова у виду добијања сагласности органа старатељства. Међутим и поред таквих схватања, овде нема места ширем тумачењу поменути одредбе јер је реч о изузетку који треба рестриктивно тумачити. Потребне даваоца издржавања али и све чешће ситуације у којима се као давалац издржавања појављују правна лица повлаче потребу стриктног и јасног дефинисања питања која правна лица и под којим условима могу давати издржавање на основу уговора о доживотном издржавању. Оваквом ситуацијом, нејасном и нерегулисаном, намеће се питање правне сигурности и заштите интереса примаоца издржавања.

Сасвим оправдано је и питање потребе примаоца за закључивањем овог уговора, с обзиром на законом загарантована права на здравствену заштиту из обавезног здравственог осигурања.²⁴ Обим права на здравствену заштиту регулисан је Правилником о садржини и обиму права на

²² О. Антић, З. Балиновац, *нав. дело*, 522; Пољским грађанским закоником, чл. 909, прописано је да доктори медицине или хирургије, здравствени службеници и фармацеути који су бринули о одређеном лицу не могу имати било какве користи од тестаменталног располагања и располагања пословима *inter vivos*, уколико су та располагања извршена током трајања болести.

²³ Д. Палачковић, Правно лице као субјект уговора о доживотном издржавању, у: *Уговор о доживотном издржавању*, Удружење за грађанско процесно и арбитражно право, Ниш, 1997, 10.

²⁴ Видети Закон о здравственом осигурању (*Службени гласник РС*, бр. 107/2005, 109/2005-испр., 57/2011, 110/2012- одлука УС, 119/2012, 99/2014, 123/2014 и 126/2014- одлука УС) и Закон о садржају и обиму права на здравствену заштиту из обавезног здравственог осигурања и о партиципацији за 2015. годину (*Службени гласник РС*, бр. 1/2015).

здравствену заштиту из обавезног здравственог осигурања и о партиципацији за 2015. годину. Оправдано је закључивање уговора са правним лицем (болницама као државним установама) само ако потребе прималаца премашују обим права на здравствену заштиту загарантовану законом. Односно, прималац може закључити уговор за ону врсту услуга које нису обухваћене обавезним здравственим осигурањем. Међутим, не могу се уговорити све обавезе. Поједине обавезе не спадају у делатност, тј. не спадају у круг услуга које болнице врше. Делатност болница је пружање медицинских услуга. Уколико се потребе примаоца односе на пружање медицинских услуга и те потребе су знатно веће од законом предвиђених потреба које се наплаћују од фонда здравственог осигурања или прималац издржавања жели себи да обезбеди још бољу и квалитетнију негу, нема никаквих препрека за закључивање уговора о доживотном издржавању. Наравно, све ово под условом да постоји одобрење органа старатељства. Сасвим је другачија ситуација када се као давалац издржавања нађу приватне болнице код којих се не може остварити право на здравствено осигурање јер је реч о имовини приватних лица.²⁵ Међутим, значајно је што постоји могућност да поред своје редовне делатности, пружање медицинских услуга, предвиде и друге делатности с обзиром да им је основна сврха, стицање капитала. Тиме би прималац, уз одобрење органа старатељства, могао да закључи уговор где би поред медицинских уговорио и друге услуге и тиме задовољио своје потребе.

Бројни средњовековни документи сведоче о постојању градских завода, болница у Швајцарској и манастира (Италија, Швајцарска, Немачка) који се јављају као даваоци издржавања старијих лица а заузврат су добијали њихова имања.²⁶ Уговор о доживотном издржавању је био распрострањен и у нашим крајевима, где је краљ Милутин са 1800 перпера обезбедио својим калуђерима издржавање од манастира Хиландар.²⁷

Швајцарски законик о облигацијама предвиђа да уговор о доживотном издржавању може да се закључи са лиценцираним домовима за кућну негу и услови под којима је уговор закључен морају бити одобрени од стране надлежног органа.²⁸ Могуће је да наведени домови усвоје кућни

²⁵ Закон о социјалној заштити, чл. 22. ст. 2. *Службени гласник РС*, бр. 24/2011. Наведеним законом је установљена могућност оснивања установа социјалне заштите средствима у приватној својини.

²⁶ Н. Суботић Константиновић, *Уговор о доживотном издржавању*, Научно дело, Београд, 1968, 10, 45. У нашим крајевима познат је случај где је кнегиња Милица светогорском руском манастиру Св. Пантелејмону уступила села и имања, а он се обавезао да доживотно издржава њене синове, а у манастирским метохијама кнегињу и њене кћери.

²⁷ *Истио*, 9.

²⁸ Чл. 522. Швајцарског законика о облигацијама.

ред, тј. услове, начин и врсту услуга које пружају, што ће се третирали као општеобавезујући уговорни услови али само ако постоји одобрење надлежног органа за донете услове.²⁹ Мађарски грађански законик не поставља никакве услове, већ само наводи, на општи начин, да и правна лица имају право да закључе уговор.³⁰ Предност наведеног законика је што наводи које све установе чине правна лица и које услове морају испуњавати за стицање својства правног лица.³¹ Непостојање надлежног органа чија би сагласност представљала потврду да је правно лице оспособљено да пружи потребно издржавање је свакако велики пропуст, с обзиром да је законом дат дугачак низ правних лица која, с обзиром на делатности којима се баве, нису сва у могућности да задовоље потребе примаоца издржавања. Пољски грађански законик је регулисао пренос власништва на основу уговора о доживотном издржавању недржавној организационој јединици, где се пренос могао извршити на основу одобрења државног органа а по налогу Већа министара.³² Међутим, наведена одредба је избрисана.

За разлику од ранијег Закона о социјалној заштити и обезбеђивању социјалне сигурности којим је набројано шта све спада у установе социјалне заштите (геронтолошки центри, центри за социјални рад, центри за породични смештај, домови за одрасла инвалидна лица, дом за пензионере и стара лица...)³³, важећи Закон о социјалној заштити такву одредбу не нормира. Предност новог решења је што не ограничава пружање социјалне заштите само на одређене установе, већ на један општи начин, општом формулацијом одређује који је циљ и ко све може основати установу социјалне заштите.³⁴ Тако се под бригом и заштитом подразумева свака

²⁹ Чл. 522. ст. 3. Швајцарског законика о облигацијама.

³⁰ Мађарски грађански законик, одељак 586. ст. 1.

³¹ Исто, видети VI главу (државна предузећа, траст, државне привредне организације, буџетске институције, задруге, пословна удружења, непрофитне компаније, јавна предузећа, компаније одређених правних лица, фондације, професионална удружења).

³² Чл. 909 ст. 1. Пољског грађанског законика, *The Polish Civil Code, Law in Eastern Europe*, Dominik Lasok, Brill, 1975. Последњих година појављују се специјализоване установе које нуде закључивање уговора о доживотном издржавању у замену за пренос власништва над имовином. Ова активност је укључена у такозвани модел продаје, где финансијска институција као купац непокретности, зарад продавца, успоставља личну службеност на кући или стану. Видети: P. Zbrojewski, Prospect for the development of equity release products in Poland-Reverse mortgage from a cultural perspective, *Real Estate Management and Valuation*, Volume 21, Issue 2, Pages 5–12, 2013. Чл. 908 ст. 2. прописана је друга врста уговора о доживотном издржавању, где садржину права на доживотно издржавање може чинити право плодуюживања, право становања и друге службености.

³³ Закон о социјалној заштити и обезбеђивању социјалне сигурности, *Службени гласник Републике Србије* бр. 36/91, 33/93, 63/93, 64/94.

³⁴ Закон о социјалној заштити, чл. 10. ст. 1. и ст. 2. Наведеним чланом је нормирана могућност оснивања установа социјалне заштите од стране правног и физичког лица.

„директна или индиректна брига” коју физичко лице пружа у оквиру свог занимања или правно лице у оквиру своје делатности.³⁵

Када је у питању орган старатељства, његова улога је веома значајна због оцене подобности даваоца издржавања. Он треба да усмери своју надлежност ка спречавању злоупотреба и отклањању ситуација где би се правна лица скривала иза свог назива и обављала делатност која се не односи на бригу и негу и која нема додирних тачака са самим називом. Вођени лукративним циљевима и жељом за стицањем профита, улога органа старатељства је веома значајна зарад спречавања одређених правних лица у остваривању својих преварних циљева. Сматра се да треба дозволити правном лицу да закључи уговор о доживотном издржавању и када својом допунском (не само редовном) делатношћу може да задовољи потребе примаоца издржавања.³⁶ Он се мора руководити моралним, организационим, просторним и кадровским квалитетима правног лица.³⁷ Веома је битно да изврши процену усклађености потреба примаоца са услугама које врше даваоци издржавања. Орган старатељства се мора руководити најбољим интересима примаоца издржавања и узети у обзир његове потребе (исхрана, смештај, здравствена нега...), године, услове у којима живи као и способност правног лица да задовољи наведене потреба. Мора вршити улогу не само контролног већ и надзорног органа и проверавати да ли се обавезе извршавају на уговорен начин или се пак занемарују.

Постоји очигледан пропуст законодавца јер прописује сагласност органа старатељства само када се у улози даваоца издржавања појављују болнице и агенције. Због своје веома значајне улоге у спровођењу процене о подобности правног лица да даје издржавање чиме се и штите интереси примаоца издржавања, орган старатељства је неизоставан чинилац у поступку закључења уговора о доживотном издржавању увек када се на страни даваоца појављује правно лице.

ЗАКЉУЧАК

Губитком породичне подршке, физичке и радне способности, старије особе постају зависне од туђе бриге и помоћи и све упућеније на коришћење услуга других лица. Могуће је да су њихове медицинске по-

³⁵ О. Антић, З. Балиновац, *нав. дело*, 521.

³⁶ Д. Живојиновић, Способност уговарача за закључивање уговора о доживотном издржавању, у: *Уговор о доживотном издржавању*, Удружење за грађанско процесно право и арбитражно право, Ниш, 1997, 54.

³⁷ *Истио*, 57.

требе веће од законом предвиђених потреба које се наплаћују из фонда здравственог осигурања или су те потребе другачијег карактера. Како је њихов основни циљ да себи обезбеде потребну негу и задовољавање нужних и редовних потреба, нема никаквих препрека дозволити закључење уговора о доживотном издржавању са правним лицима. Да би се спречило остваривање преварних радњи од стране правних лица кријући иза свог имена делатност којом се не могу остварити захтеви старијих особа, њихова уговорна способност ка закључивању наведеног уговора условљена је постојањем одређених предуслова којима се орган старатељства мора руководити приликом доношења одлуке.

Док је физичким лицима допуштено да чине или да не чине све оно што није изричито забрањено правним нормама (начело слободе), правна лица могу чинити само оно што им је изричито дозвољено правним нормама (начело ограничености). У прилог наведеном начелу изводимо закључак да правно лице мора бити способно да пружи бригу и заштиту да би се појавило као давалац издржавања. Мора испуњавати кадровске, техничке и организационе услове у смислу постојања квалификованог особља, потребну медицинску и другу опрему, као и статут којим се регулишу односи унутар организације. Уколико поред наведених услова има допуштен и оправдан циљ, правни поредак ће таквој организацији признати својство правног лица одређеним актом или регистрацијом. Међутим, поред егзистирања регистрованог и самим тим правно допуштеног правног лица у правном поретку, мора постојати још један услов да би био субјект овог уговора, а то је веза његове делатности са потребама примаоца издржавања. Мора постојати спрега између регистроване делатности правног лица и потреба физичког лица. Допуна законског текста у смислу постојања усклађене делатности правног лица (редовне или допунске) са потребама примаоца издржавања би потиснула бројне злоупотребе и утрла пут начелу правне сигурности.

Када је реч о физичким лицима која се у оквиру свог занимања и брину о старијим лицима, на одобрење органа старатељства не треба да утиче чињеница успостављања ранијег контакта са старијим особама. Опредељујућа ставка којом треба да се руководе је најбољи интерес старијих особа и могућност задовољавања њихових потреба. Иако је уговор *intuitu personae*, увек морамо поћи од разлога регулисања (*ratio legis*) правног посла. Ако је основна сврха и намера уговора о доживотном издржавању обезбеђивање издржавања лица које није способно да се самостално издржава и уколико је његовим закључивањем остварена та сврха и прималац није оштећен можемо констатовати да је уговор пуноважан. Треба дозволити да давалац своју обавезу изврши посредством трећег

лица у ситуацијама неспособности (непостојање стручне квалификације) и оправдане немогућности. Непостојање личног извршавања обавезе и поред свестраног ангажовања за испуњењем уговорних обавеза не чини овај уговор непуноважним. То што не поседује способности да пружи потребну негу у случају болести и старости примаоца издржавања не треба да буде препрека остваривању основне сврхе уговора.

LEGAL PERSON AS MAINTENANCE DEBTOR IN LIFELONG MAINTENANCE CONTRACTS

Radmanovac Emilija
Teaching Assistant at the Faculty of Law
University of Kragujevac

S u m m a r y

The diminished ability of elderly and sickly persons to care for themselves and to manage routine and irremissible affairs in their homes as well as more frequent lack of the needed maintenance by the legally-determined persons has created the need for more frequent conclusion of lifelong maintenance contracts. The lack of competence and qualifications of the natural persons to, considering the legal nature of this contract *intuitu personae*, personally carry out all of the agreed obligations, without the mediation of other persons, as well as the fact that the activities of the legal persons can correspond to the needs of the maintenance creditor, are more frequent circumstances which help the maintenance creditor opt for the lifelong maintenance contract. For these reasons, the author in this paper directs the research towards the possibility of engaging a legal person as maintenance debtor and as well as to the need for fulfilment of certain prerequisites which will be the efficient protection against possible abuse. Can legal persons comply with the needs of the elderly in terms of organization, space and personnel, must their activities correspond with the needs of the elderly? Those are just some of the issues which will be the subject of this research. Separate definition of legal prerequisites which a legal person must fulfil as well as the verification of guardianship organ would contribute to the fulfilment of the main purpose of the contract, the satisfaction of the needs of the maintenance creditor, but also it would largely affect the protection against the possible abuse.

Keywords: maintenance, personal maintenance, maintenance by a legal person